

Barnpanelsrapport

Vad säger elever med funktionsnedsättning om trygghet, studiero och studiemotivation?

Barnpanelsrapport

Vad säger elever med funktionsnedsättning om trygghet, studiero och studiemotivation?

Barnpanelsrapport

Vad säger elever med funktionsnedsättning om trygghet, studiero och studiemotivation?

© Specialpedagogiska skolmyndigheten

Ansvarig: Berit Engberg

Författare: Tove Söderqvist Dunkers

Omslagsillustration: Liljedal Communication AB

Tryck: Lenanders Grafiska AB, Kalmar 2019.

ISBN: 978-91-28-00914-0, tryckt

978-91-28-00915-7, pdf

Best.nr: 00914

Den här publikationen kan du ladda ner i pdf-format

från Specialpedagogiska skolmyndighetens webbutik www.spsm.se/webbutiken

Vill du ha publikationen i alternativa format beställer du det från order@spsm.se.

Förord

I vårt arbete med rapporten har vi träffat elever med funktionsnedsättning som berättat om hur de kämpar och försöker hitta strategier för att orka med skolan. Vi har också mött elever som vill beskriva vad som fungerar bra i just deras skola. Alla möten och berättelser från eleverna ska vi försöka ge en glimt av i denna rapport.

Vi vill skicka ett stort tack till de skolor som tagit av sin tid för att ta emot oss. Och ett särskilt stort tack till alla elever som frikosigt delat med sig av sina berättelser, åsikter och tankar. Det ska vi försöka förmedla och förvalta på bästa sätt.

I arbetet med Specialpedagogiska skolmyndighetens barnpanelsrapport har rådgivare Håkan Jansson och Suzanne Pettersson samt utvecklingssamordnare Eva Edlund, numera vid Skolverket, medverkat vid elevintervjuer, observationer och analysarbete. Ett tack till utvecklingssamordnarna Cecilia Löfberg och Eva Andersson som hjälpt till med den metodologiska utformningen samt textbearbetning.

Samordnare för barnpanel, Tove Söderqvist Dunkers

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Inledning	9
Att intervjua elever med funktionsnedsättning	9
Vad ska rapporten användas till?	10
Genomförande	10
Trygghet	13
Narrativ om trygghet	15
Reflektioner om trygghet	17
Främjande faktorer för trygghet	19
Hindrande faktorer för trygghet	19
Studiero	21
Narrativ om studiero	22
Reflektioner om studiero	23
Främjande faktorer för studiero	25
Hindrande faktorer för studiero	25
Studiemotivation	27
Narrativ om studiemotivation	27
Reflektioner om studiemotivation	29
Främjande faktorer för studiemotivation	31
Hindrande faktorer för studiemotivation	31
Olika miljöer, olika förutsättningar	33
I klassrummet	33
Utanför klassrummet	35
Elevers strategier	36
Utveckla trygghet, studiero och studiemotivation	37
Att lyssna på eleverna	38
Referenser	41
Bilaga 1	43
Deltagande skolor och elever	43
Brev till skolor	44
Brev till vårdnadshavare	45

Sammanfattning

Den här rapporten bygger på intervjuer med 31 elever med funktionsnedsättning. Genom dessa intervjuer har vi samlat in elevernas erfarenheter och tankar om trygghet, studiero och studiemotivation i skolan.

Trygghet

Var tredje elev av de vi har intervjuat berättar att de blivit retade, utstötta eller illa behandlade de senaste tre månaderna. De flesta elever nämner utsatthet och bråk som orsak till att de inte känner sig trygga. Det kan gälla egna eller andras konflikter.

Rasten är ett orosmoment, det handlar ofta om rädsla för att bli utanför eller mobbad. Det finns också en osäkerhet kring vuxnas stöd om en jobbig situation skulle uppstå. Flera barn uttrycker att de inte litar på att de kan få det stöd de behöver av en vuxen om en otrygg situation skulle uppstå. Eleverna lyfter fram hur viktigt det är att vuxna finns där eleverna är, att det finns vuxna att prata med och att det finns vuxna som reagerar och agerar när en elev är utsatt eller kränkt.

Studiero

De flesta elever vill helst att det ska vara tyst i klassrummet när de ska arbeta, det underlättar koncentrationen. Samtidigt beskriver eleverna hur svårt det kan vara att sitta stilla och att vara koncentrerad under en hel lektion. Så fort koncentrationen och orken börjar sina finns en risk för att de själva eller någon annan stör de övriga i klassen. Det som uttrycks som främjande för studieron är: lugn och ro, korta studiepass, att förstå lärarens instruktioner, att få hjälp om det behövs och fysisk aktivitet.

Flera elever tar upp att deras studiero påverkas av oro eller otrygghet, ibland orsakade av andra elevers kommentarer, humör eller utbrott. Eleverna beskriver också att studieron påverkas av hur de mår. Det finns ibland medicinska skäl till trötthet och svårigheter med koncentrationen.

Studiemotivation

Flera elever beskriver hur man som elev med funktionsnedsättning drabbas när anpassningar saknas och hur dessa situationer skapar stress och bristande motivation hos eleverna. När vi frågat eleverna om stress i skolan uppger samtliga intervjuade pojkar att de ibland, ofta eller alltid upplever stress över skolarbetet. Drygt hälften av flickorna uppger att de ibland, ofta eller alltid upplever stress. Speciellt synligt blir det när det saknas anpassningar som möjliggör deltagande i samma aktiviteter som övriga elever i klassen. När anpassningar inte görs är det också svårare att hänga med och förstå vad lärarna säger och menar.

De flesta elever vi intervjuat beskriver att de i första hand vill arbeta i klassrummet men att läraren inte räcker till för alla som vill ha hjälp i klassen. Att bli sittande och inte veta riktigt vad man ska göra glider lätt över till frustration, stress och brist på motivation. Eleverna uttrycker att det i första hand ska finnas fler lärare i klassen. Samtidigt säger eleverna att de är mycket positiva till de mer eller mindre flexibla lösningar och verksamheter, som en del skolor skapat. Det finns med andra ord en vilja hos eleverna att känna tillhörighet i klassen, samtidigt som de upplever att de inte får den hjälp och det lugn som behövs alla gånger. I stort sett alla elever vi träffat efterlyser tillgängliga lärare som har tid att förklara och ge individuellt stöd.

Inledning

Specialpedagogiska skolmyndigheten har ett uppdrag att säkra att barn och ungas röster blir hörda. Vårt mål är att barns åsikter och erfarenheter tas tillvara i arbetet med all skolutveckling, individuell som organisatorisk. Våra barnpanelsrapporter är ett sätt att ta reda på vad barn och unga med funktionsnedsättning tycker i olika frågor som rör skola och utbildning. Barn och unga tillfrågas att delta genom intervjuer. Vilka barn som tillfrågas om att delta i intervjuerna skiftar beroende på frågeställning, det finns med andra ord inte en bestämd och återkommande ”panel av barn”.

Elever med funktionsnedsättning kommer mindre till tals än andra elever.¹ I arbetet med att öka tryggheten i skolan, skapa studiero och studiemotivation för eleverna, så krävs det att vi aktivt lyssnar på eleverna och tar tillvara deras unika kunskap och kompetens. Vår erfarenhet är att elever gärna vill berätta hur de har det i skolan och de har högst relevanta förslag på förbättringar.

Att intervjua elever med funktionsnedsättning

De elever vi har träffat inom ramen för den här rapporten är elever med fysiska, kognitiva och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som går i grundskolan i olika delar av landet. I samtalen med eleverna har relationen mellan deras skolsituation och deras respektive funktionsnedsättning bara berörts om eleven själv har valt att berätta om detta. Intervjusituationen mellan ett barn och en vuxen är alltid, i något avseende, ojämlig i avseende på fördelningen av makt, till den vuxnes förmån. Obalansen kan förstärkas ytterligare på grund av elevens funktionsnedsättning. Utifrån detta ställningstagande har vi, i intervjusituationerna sett det som viktigt att låta eleverna själva välja hur mycket de vill berätta om sin skolsituation i relation till sin specifika funktionsnedsättning.

---

¹ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018.

Den här rapporten visar inte hur elever med funktionsnedsättning generellt uppfattar sin skolsituation. Ibland är det väldigt tydligt utifrån elevens berättelse att det finns speciella förutsättningar och behov utifrån en specifik funktionsnedsättning. Ibland kan vi bara förmoda att deras behov av anpassningar när det gäller trygghet, studiero och studiemotivation är förstärkta, mer varierade eller mer specifika än för elever i allmänhet. Vi kan konstatera att de elever med funktionsnedsättning som vi har intervjuat ofta har samma behov av anpassningar för att uppleva trygghet, studiero och studiemotivation som elever i allmänhet.

Vad ska rapporten användas till?

En kartläggning av nuläget för barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning visar att det finns väldigt lite kunskap om hur eleverna själva uppfattar sin trygghet i skolan och vad som skulle kunna främja ökad trygghet.² Att elever med funktionsnedsättning får möjlighet att beskriva vad som fungerar bra och vilka hinder de möter i skolvardagen och skolans lärmiljöer kan bidra till skolutvecklingsarbetet. Genom den här rapporten uppmärksammar elever oss på sådant som fungerar bra och sådant som kan förändras och utvecklas. Därigenom kan rapporten ge inspiration till skolor i deras skolutvecklingsarbete och i arbetet med aktiva åtgärder mot kränkande behandling och diskriminering.³

Genomförande

Under våren 2018 har vi mött elever med funktionsnedsättning vid 20 skolor runt om i landet. Vi har intervjuat 31 elever i åldrarna 10–18 år, 16 flickor och 15 pojkar.

Vi har intervjuat elever med funktionsnedsättning i skolor på landsbygd, i mellanstora städer, storstäder och i förorter.⁴ Innan

---

2 Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018.

3 1 § Aktiva åtgärder är ett förebyggande och främjande arbete för att inom en verksamhet motverka diskriminering och på annat sätt verka för lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. SFS (2016:828)

4 I bilaga 1 berättar vi om hur urvalet av deltagande skolor gick till, redovisar de brev som skolor och vårdnadshavare fick och de samtyckesblanketter som vårdnadshavare fyllde i.

---

vi gjort intervjun har vi funnits med under hela eller delar av skoldagen, vi har då observerat lärmiljön i skolan. Observation i elevens lärmiljö syftade till att ge intervjuaren en ökad förståelse av helhet och samspel mellan elev, lärare och klasskamrater. Det har i sin tur gett en upplevelse av stämning och viss inblick i skolans vardag. Det har också gett oss insikt i de olika förutsättningar som olika skolor erbjuder till exempel när det gäller den fysiska miljön och skolans resurser för elever med funktionsnedsättning. Intervjuerna är mellan fyrtio minuter och en timme långa. Vi har pratat med eleverna var och en för sig.

De som blivit intervjuade

Vi har gjort semistrukturerade intervjuer med fyra flickor och fyra pojkar med adhd, tre flickor och fem pojkar med dyslexi och eller läs och skrivsvårigheter, två flickor och två pojkar med synnedsättning, en flicka och en pojke med autism, en flicka och en pojke med språkstörning, två flickor med hörselnedsättning, två flickor med rörelsehinder, en pojke med add, en flicka med muskelsjukdom och en pojke med cerebral pares.

Sju av flickorna och fem av pojkarna gick i mellanstadiet, nio av flickorna och tio av pojkarna gick i högstadiet när intervjuerna genomfördes.

Bearbetning och analys

Intervjuerna har transkriberats och sedan kategoriserats utifrån vad eleverna beskriver om trygghet, studiero och studiemotivation. Vi har därefter delat upp uttalanden i intervjuer utifrån vad som uttryckts av flickor respektive pojkar. Efter det har vi gjort ytterligare en kategorisering och letat efter vilka främjande respektive hindrande faktorer som eleverna beskriver.

I nästa steg av bearbetningen skapades berättelser utifrån intervjuernas centrala teman. Vi har i detta arbete hämtat inspiration från narrativa analysmetoder, och speciellt sådana analyser som brukar definieras som etnografisk fiktion eller kreativ icke-fiktion.⁵ Det innebär att vi använder resultat från de insamlade intervjuerna, baserade på elevernas upplevelser och erfarenheter, men berättar om dessa erfarenheter utifrån fiktiva personer. Med andra ord har det som beskrivs berättats för oss, men flera olika intervjupersoners upplevelser vävs samman till ett sammanhang och en handling.

Det finns flera orsaker till att vi valt denna form för att sammanställa resultaten. Att enbart använda sig av enskilda barns

---

⁵ Se till exempel Pringle, 2008; Linghede, Larsson & Redelius 2016

citat kan vara mer utelämnande och vissa barn kan vara lätta att identifiera utifrån vissa citat. Genom att skapa berättelser kan vi beskriva deras verklighet så autentiskt som möjligt och samtidigt bibehålla respekten för den enskildas integritet. Med andra ord är valet resultatet av ett etiskt ställningstagande. Att konstruera narrativ, är i sig också ett sätt att ”ge röst” åt individer vars röster annars inte blir hörda.⁶ Dessutom är det vår förhoppning att berättelseformen bidrar till att bjuda in och engagera läsaren på ett sätt som är svårt att genomföra med enbart redovisning av citat.

Etiska ställningstaganden

Förutom valet att främst redovisa resultaten i form av berättelser, har också andra etiska ställningstaganden gjorts i arbetet med att ta fram denna rapport.

De yngsta eleverna som vi intervjuat är 10 år och de äldsta är 18 år. Det innebär att vi anpassat intervjusituationen till deras ålder och funktionsnedsättning. Vi har informerat eleven, vårdnadshavare och skola om intervjuernas syfte och användning. Vi har också bett om godkännande från vårdnadshavare och tydliggjort för elev och vårdnadshavare att intervjun kan avbrytas när som helst om de så önskar. Vi har också varit noga med att säkerställa att de har ett sammanhang i skolan där de kan ta upp eventuella tankar och reflektioner som skulle kunna komma efter att intervjun genomförts. I vissa av intervjuerna berättar eleverna om situationer i skolan som är svåra och som de inte mår bra av. I de fall barnen berättat om svåra situationer för oss har vi hört oss för med eleven så att någon på skolan känner till det eleven berättat för oss.

Disposition

I de följande avsnitten om trygghet, studiero och studiemotivation, inleder vi varje avsnitt med en redogörelse kring varför området är viktigt och vad som synliggjorts i andra texter. Därefter följer narrativen som konstruerats utifrån intervjuerna med eleverna. Narrativen följs därefter av reflektioner. Avsnitten avslutas med de främjande och hindrande faktorer vi identifierat som centrala utifrån intervjuerna.

---

⁶ Sparkes, 1997

Trygghet

Trygghet handlar om att kunna gå till skolan utan oro för att bli utsatt eller illa behandlad. Det är alla elevers rätt. Skollagen⁷ är tydlig när det gäller vilka krav som kan ställas på en skola. Alla elever ska tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero. När det gäller ordningsreglerna på skolan ska de utarbetas under medverkan av eleverna och följas upp på varje skolenhet.⁸

Skollagens sjätte kapitel handlar om åtgärder mot kränkande behandling. Där står att: ”Huvudmannen ska se till att det inom ramen för varje särskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever.”⁹ För att förebygga och förhindra kränkande behandling ska: ”Huvudmannen se till att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling.”¹⁰

Specialpedagogiska skolmyndigheten presenterade under våren 2018 en kartläggning av villkor för utbildning för barn, elever och vuxna med funktionsnedsättning.¹¹ I rapporten visar vi på flera brister, bland annat att elever med funktionsnedsättning sällan kommer till tals och får beskriva hur de ser på sin skolsituation. Den visar också att det finns brister i tillgången till en tillgänglig utbildning och en trygg lärmiljö för elever med funktionsnedsättning.

I en rapport från 2018 visar Skolinspektionen att tryggheten i skolan verkar ha minskat för eleverna.¹² Sammanställningen utgår från svaren från 56 000 elever och 19 500 lärare i 1 412 grund- och gymnasieskolor. Elever och lärare fick svara på påståendet ”Jag känner mig trygg i skolan”. Resultatet visar att svaren har förskjutits i negativ riktning. Vårterminen 2014 uppgav 58 procent av eleverna i årskurs nio att påståendet stämde helt och hållet.

---

7 SFS 2010:800

8 SFS 2010:800, kapitel 5

9 SFS 2010:800, kapitel 6, § 6

10 SFS 2010:800, kapitel 6, §7

11 Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018.

12 Skolinspektionen, 2018.

Våren 2018 var motsvarande andel 44 procent.

2015 gjorde Skolinspektionen en fördjupad analys av trygghet utifrån skolenkäten.¹³ Denna analys visade på ett antal områden som kännetecknar skolor med en hög andel trygga elever:

- respekt för varandras olikheter
- ömsesidig respekt mellan elever och lärare
- ett aktivt och målinriktat arbete mot kränkande behandling
- vuxna på skolan som reagerar om de får reda på att en elev blivit kränkt
- få (eller inga) elever som är rädda för andra elever
- få (eller inga) elever som är rädda för personal på skolan.¹⁴

Det finns också en faktor utanför skolmiljön som Skolinspektionen lyfter fram som betydelsefull för elevernas upplevda trygghet och det är föräldrarnas utbildningsbakgrund.

En av de faktorer som Skolinspektionen tar upp som betydelsefull för elevernas upplevda trygghet är att vuxna på skolan reagerar om de får reda på att en elev blivit kränkt. Detta belyser vikten av ett aktivt och medvetet förebyggande arbete som görs av vuxna, mot kränkningar. I skolenkäten instämmer nästan samtliga lärare, 98 procent, i att de vet vad de ska göra om en elev utsätts för kränkande behandling. Samtidigt konstaterar Skolinspektionen att en av fyra elever, 25 procent, i årskurs nio uppger att lärarna inte reagerar om de får reda på att en elev blir kränkt.¹⁵

Skolinspektionens statistik utgår från ”alla” elever, det vill säga elever med och utan funktionsnedsättning. Vi vet genom statistik och tidigare rapportering att barn och elever med funktionsnedsättning i högre grad är utsatta för mobbning och kränkningar, det gäller i alla skolformer.¹⁶ Rapporteringen om hur elever med funktionsnedsättning själva uppfattar sin trygghet i skolan och vad som skulle främja en ökad trygghet i skolan är begränsad. Tio av de trettioen elever som vi har intervjuat berättar att de blivit retade, utstötta eller illa behandlade de senaste tre månaderna.

---

¹³ Skolinspektionen, 2015.

¹⁴ Skolinspektionen, 2015, s.6.

¹⁵ Skolinspektionen 2018a.

¹⁶ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018.

Narrativ om trygghet

I intervjuerna har de elever med funktionsnedsättning som vi pratat med tagit upp trygghet på olika sätt. Vi har konstruerat narrativ av deras utsagor, det vill säga, vävt samman deras utsagor till berättelser. Vi har konstruerat berättelser för flickor och för pojkar separat. I berättelserna nedan följer vi Samantha, Tora och Edvin genom några skolsituationer som beskriver vad trygghet och otrygghet kan vara för dem.

Det är viktigt med vuxna

Samantha går genom skolkorridoren, hon känner sig arg och besviken. När hon tittar längre fram i korridoren ser hon att dörren till studie- och yrkesvägledaren står på glänt. Samantha vet att studie- och yrkesvägledaren, Berit, har dörren så där lite på glänt när hon är ledig och kan prata. Skönt tänker Samantha och styr stegen mot dörren. Även fast hon vet att det inte är till Berit eleverna ska gå om de vill prata om problem så gör Samantha det. Det känns så lugnande att prata med henne. Sen finns förstås också skolsköterskan som alltid är på plats och tar emot om hon är ledig. Samantha har tur som har en assistent också, hon är sjuk idag men annars brukar hon alltid stå vid Samanthas sida om det är något som blir jobbigt.

Samantha stannar hos Berit och pratar en halvtimme. När hon går därifrån känner hon sig lugn. Hennes engelskalektion börjar snart och hon går till klassrummet. Läraren står utanför klassrummet och hälsar var och en välkommen till lektionen, Samantha blir glad och känner sig välkommen. Kontakten med vuxna på skolan är viktig för att henne, och hon är glad att det finns vuxna på skolan som hon känner att hon kan prata med.

När det ringer ut till rast ser Samantha hur Mattias och Ingrid börjar organisera för rastaktiviteter. Vad ska de hitta på idag, tänker hon. Hon tycker det är kul att det finns ordnade aktiviteter ute och om hon och andra vill vara inne och spela spel går det också bra. Ibland behöver hon vara själv för att ta en paus och då finns det möjlighet till det också.

Vill inte gå ut på rast

Det ringer ut till rast men Tora vill helst inte gå ut. Hon ser sig omkring och väntar tills de sista barnen är på väg ut genom klassrumsdörren, då börjar hon röra på sig och ansluter till barnen så det ser ut som hon är med dem. Ibland är Tora rädd för att gå ut på rasterna. Hon får en klump i magen när hon ska gå ut, hon är rädd för att bli retad, hon har blivit retad flera gånger förut på rasterna.

Tora försöker se framför de andra barnen som är på väg ut på skolgården, hon försöker se om det finns någon lärare och fritidspedagog ute. Ibland finns det inga vuxna ute på rasten, då är det läskigt att vara ute. Då brukar hon stanna inne istället, hon har tillåtelse till det. Hon säger att hon behöver vila från alla intryck. Ibland är det sant men ibland säger hon det

för att hon är rädd för att gå ut. Hon vet vilka vuxna på skolan som hon kan lita på, de som lägger sig i och månar om att alla ska ha det bra på rasten. Hon vet också vilka som känns otrygga, de som hon gått till när hon varit ledsen. De tröstar lite men sen blir hon lämnad och vet inte vad hon ska göra.

Den här rasten stannar hon inne men det är ganska stökigt även inne. Flera elever springer och skriker och en boll kommer farande. Hon håller sig efter väggarna så hon inte kommer i vägen för någon.

Maud och Iris går förbi, de verkar inte alls störda av allt stöket, de pratar med varandra genom att teckna. De har fokus på varandra och bryr sig inte om resten. De hör varandra trots allt ljud tänker Tora. Själv tycker hon det är obehagligt när eleverna från de högre klasserna är högljudda och kommer i stora grupper i korridoren. Hon vet inte var hon ska ta vägen.

För stökigt för att få lugn

Edvin går över skolgården, på väg in efter lunchrasten. Han har varit ute en stund, men det blev snabbt tråkigt eftersom det inte var någon inplanerad rastaktivitet idag. Många struntade i att gå ut då. Edvin gick ut ändå, för att få ha det lugnt och tyst omkring sig en stund. Men nu är rasten strax slut och det är dags för matte.

I närheten av ingången till skolan sitter ett gäng äldre elever på en bänk. Eller, Edvin tror att de är elever, i alla fall några av dem. Några kan vara tidigare elever, de brukar dyka upp ibland med sina EPA-traktorer och hänga runt skolan. Gänget pratar högt, skriker och ropar på folk som går förbi. En i gänget sitter och jonglerar en glasflaska. Den kommer gå i backen snart, tänker Edvin. Det brukar bli så. Edvin drar upp jackans luva över huvudet, sänker blicken och skyndar sig in i skolbyggnaden. I korridoren är det tystare, i alla fall just nu, när lärarna också rör sig i korridoren på väg till eller från klassrummen. Edvin kan se genom glasdörren som går in till niornas korridor, att där är det lite mer livat. Ibland, när niorna rör sig genom korridorerna, brukar det bli så stökigt att Edvin får huvudvärk.

På väg mot klassrummet passerar Edvin caféet. Där sitter Adam, elevstödjaren, och han hälsar glatt på Edvin. "Hej, hur är läget, allt väl?" Edvin gillar Adam och brukar prata med Adam ibland när det händer saker i skolan, när det är stökigt i korridorerna eller när det blivit bråk. Adam hör till de som brukar ha koll på vad som händer i skolan och kan hjälpa till att reda ut saker om det blir konflikter. Edvin tycker att det oftast är lättare att prata med Adam när det är något än att prata med lärarna.

Edvin är bland de sista in i klassrummet. De flesta har redan satt sig på sina platser och börjat plocka fram sina papper. Edvin sätter sig på sin plats långt bak i klassrummet, bredvid Jakob. Jakob sitter där redan, med sin luva uppdragen över huvudet. Jakob har alltid luvan på och sitter alltid tyst. Edvin brukar jobba med Jakob ibland och de kommer bra överens. Men Jakob är inte en sådan som pratar i storklass. "Pratar man inte så märks man inte", brukar Jakob säga, och Edvin förstår vad han menar. Även om klassen fungerar ganska bra just nu så har det inte alltid varit så. Edvin tycker

också att det är läskigt att ta plats och ställa frågor på lektionerna. Han kommer fortfarande ihåg när han fick skit för en fråga han ställde som hade uppfattats som dum av vissa. Det är lätt att bli en måltavla om det vill sig illa, och då brukar det hänga i ett tag och inte sällan handla om att man är knäpp eller tjock eller har fula kläder. Bättre då att vara tyst och hålla sig osynlig, så som Jakob gör.

Reflektioner om trygghet

Tillgängliga vuxna

Att känna sig trygg i skolan så som eleverna beskriver, handlar om att bli sedd av jämnåriga och vuxna. Det behövs tillit till vuxna som lyssnar, förstår och agerar. Eleverna lyfter fram hur viktigt det är att ha någon vuxen att prata med i skolan. Att bli sedd, lyssnad på och att ha goda relationer som grund för trygghet och ömsesidig respekt. I våra narrativ ovan beskrivs relationer med vuxna på skolan som viktiga. Det kan vara skolpersonal i specifikt elevvårdande yrken, men behöver inte vara det. Det viktiga, såsom det beskrivs, är att det är en vuxen som inger förtroende och som eleven har en relation till. Både flickor och pojkar beskriver det viktiga med att ha den typen av förtroendebaserade möten med vuxna på skolan. Gemensamma aktiviteter och vuxna att prata med är det som många lyfter och tycker fungerar bra.

I narrativet om Tora får vi ta del av de tvivel som också finns bland eleverna. Det är främst flickor som tar upp detta med oss. Några av de flickor vi intervjuat beskriver att det inte är så stor idé att prata med vissa vuxna eftersom de ändå inte får något stöd. Vissa flickor beskriver att vuxna inte ser när elever blir trakasserade.

De elever som vi intervjuat berättar på olika sätt om sina erfarenheter av vuxna på skolorna. I deras beskrivningar, både om bra och mindre bra erfarenheter av skolpersonalens agerande tydliggörs hur viktiga vuxnas handlingar är för deras trygghet i skolan. De beskrivningar vi får ligger i linje med Skolinspektionens analys av trygghet utifrån Skolenkäten, graden av vuxnas medvetna handlingar för att skapa en tryggare miljö för eleverna avspeglar sig i elevernas grad av upplevd trygghet.¹⁷

17 Skolinspektionen, 2015.

Tillhörighet

Att känna tillhörighet i en grupp, att vara en del i ett sammanhang och att få vara sig själv är återkommande i de intervjuer vi gjort. Det finns en rädsla att hamna utanför gruppen, vilket i sin tur skapar otrygghet i skolan. Att bli retad och hamna utanför är något som upptar tankar och oro hos många av de flickor och pojkar med funktionsnedsättning som vi pratat med. Eleverna beskriver att det beror på vem man är när det kommer till vad de kan göra i olika sociala sammanhang. Att vara erkänd och accepterad av de andra i gruppen och av de vuxna är centralt för att känna sig trygg i olika situationer. Det kan handla om att våga ställa en fråga högt i klassen eller att våga uttrycka sin åsikt. Det kan också handla om att be om hjälp eller att ha någon att vara med på rasten.

Stökighet

Stökiga situationer¹⁸ både i klassrummen, på rasten, i korridorerna och i matsalen bidrar till att känslan av trygghet minskar. De flesta nämner bråk som orsak till att de inte känner sig trygga – det kan gälla egna eller andras konflikter.

I narrativen om Tora och Edvin berättar båda om det obehagliga i att behöva förhålla sig till andra, ibland äldre, elever. Det kan få konsekvenser som att inte våga gå ut på rast eller att, så långt det är möjligt, göra sig osynlig. Andra faktorer som beskrivs som allmänt orosskapande är oväsen och höga ljud. Utifrån de intervjuer och observationer vi gjort, kan vi se att det oftare är stökigare för de äldre eleverna och lugnare för de yngre eleverna. De yngre eleverna uttrycker också att det är lugnt hos dem och stökigare hos de äldre. Skolinspektionens resultat visar att den största andelen elever som inte känner sig trygga finns på högstadiet, i årskurs nio.¹⁹

När vi frågat elever vad de skulle vilja förändra i skolan, så handlar det oftast om att göra rasterna tryggare. Rasterna och skolgården brukar vara den mest otrygga platsen. Oftast är det färre vuxna i närheten under rasten och för den som inte har kamrater att vara med är det jobbigt att vara själv.

I några av de skolor vi besökte har man anställt personal vars uppgift är att finnas där för eleverna när de behöver prata eller umgås. Den personen är någon som har lite extra koll och kan skapa det förtroende och den relation som många elever behöver för att våga och kunna öppna sig för att berätta hur de har det.

¹⁸ Med stökiga situationer menas bråk, oväsen och en besvärande ljudmiljö

¹⁹ www.skolinspektionen.se

Främjande faktorer för trygghet

De faktorer som enligt eleverna främjar upplevelsen av trygghet i skolan är

- närvarande och tillgängliga vuxna som man kan prata med
- tryggare raster med olika aktiviteter, där vuxna finns med, även för de äldre eleverna
- vuxna som agerar när en elev är utsatt eller kränkt
- tillåtande klimat i klassen, det ska vara okej att ställa ”dumma” frågor
- att bli sedd, att oftare få höra vad man kan och bli erkänd för den man är
- att på olika sätt skapa gemenskap och tolerans i skolan.

Hindrande faktorer för trygghet

De faktorer som enligt eleverna hindrar trygghet i skolan är

- bråk och konflikter
- stökig och orolig ljudmiljö
- att bli retad för sitt utseende eller sitt beteende
- känslan av att det inte är så stor idé att prata med vuxna eftersom det ändå inte händer något
- att känna sig ensam, känsla av utsatthet och otrygghet.

Studiero

2016 genomförde Skolinspektionen en granskning där man observerade och intervjuade lärare och elever om studiero.²⁰ Där beskrivs att studiero innebär att störande inslag under lektionen minimeras och att fokus riktas mot det som är syftet med undervisningen. Att elever ges möjlighet att koncentrera sig på de arbetsuppgifter som lektionen innehåller. De lektioner som Skolinspektionen lyfter fram som positiva kännetecknas av att de är väl genomtänkta och genomförs på ett sätt som gör eleverna aktiva och engagerade.

I en nyutkommen rapport från Skolinspektionen presenteras en granskning av förutsättningar för delaktighet i undervisningen.²¹ Där beskrivs hur lektioner som leds med oreflekterad struktur, ordning och studiero också kan skapa inskränkningar i elevernas delaktighet i skolarbetet.

“Studiero är självklart en viktig förutsättning för en god undervisning och för elevers möjligheter till lärande, men ger inte automatiskt elever ökade möjligheter till delaktighet. Särskilt inte om elevernas möjligheter till samhandling, engagemang och autonomi delvis inskränks, vilket visat sig vara fallet när hög grad av struktur främst syftar till att skapa lugn och ro.”²²

Det vill säga, när struktur, ordning och studiero används som en oreflekterad och överordnad metod, finns risken att elevernas engagemang minskar. Det kan också medföra att interaktionen mellan eleverna eller mellan lärare och elev minskar.

---

20 Skolinspektionen, 2016.

21 Skolinspektionen, 2018b.

22 Skolinspektionen, 2018b, s. 51

Narrativ om studiero

I berättelserna nedan berättar vi om elevernas tankar och erfarenheter rörande studiero utifrån Elsa och Hamids perspektiv. Vi påminner om att Elsa och Hamid må vara fiktiva personer, men det som händer i deras berättelser har berättats av de elever som vi har intervjuat.

Lugna lektioner utan störande moment

Elsa sitter vid sin plats i klassrummet. Den här lektionen har börjat bra. Det är tyst och lugnt och alla jobbar på. De får samtal som förs håller sig på en bra nivå. Det är inte alltid så. Ibland när det pratas och är stökigt brukar Elsa tappa fokus och ta fram mobilen eller iPaden, vilket oftast innebär att hon gör någonting annat än att jobba med det hon ska. Andra gånger, när det har varit som värst i klassrummet, har hon gått ut i korridoren för att det inte går att vara i klassrummet för att alla sitter och skriker. Det är inte alltid det blir bättre när lärarna säger till heller, och inte när Elsa eller någon annan i klassen försöker säga till heller. Då får man oftast skit tillbaka ändå.

Men den här lektionen är inte en sådan bråkig lektion. Det är ett kort pass, och dessutom är det lektionen efter idrotten och då brukar det ofta vara lugnare. Elsa gillar korta pass. När lektionerna är långa brukar hon få svårt att sitta still och hålla koncentrationen uppe. Och ju sämre koncentration, desto lättare att det börjar bli pratigt.

Idag flyter allt på. Inga störande moment. Inga bråk som hänt som folk vill prata om och inga som skriker åt varandra. Elsa har till och med sovit bra, utan syskon som stört nattsömnen för att de sovit i samma säng som henne och tagit för stor plats.

Lugna samtal och lärare som förklarar och håller ordning

Hamid sitter i klassrummet och läser. Alla andra läser också. De enda ljud som hörs är prasslet av sidorna när någon vänder blad i boken. Hamid gillar det här, när det är lugnt och tyst, ibland under en hel lektion. Men det får bara vara så ibland. Skulle det vara tyst hela tiden, då skulle det vara deprimerande. På andra lektioner, som på SO, då gillar Hamid när de lyckas ha balans, när det är lugnt ibland och de tillåts prata och diskutera ibland. Hamid gillar att diskutera sånt som engagerar honom, som samhällsfrågor och ekonomi. Särskilt när diskussionerna verkligen håller sig till ämnet. Värre är det när det blir massa prat på lektionerna som inte rör ämnet, och när lärarna inte gör något för att styra om diskussionerna.

Hamid gillar när lärarna är bestämda och säger ifrån om det blir stökigt. Och läraren måste bete sig på ett särskilt sätt då. Ingen blir tyst om de säger "men snälla, tyst nu", men om de ryter ifrån, säger "håll käften!", då funkar det. Det handlar om att väcka vår uppmärksamhet, tänker Hamid, och det får gärna vara bryskt men gärna också förklarande, så vi förstår varför det är så viktigt. Ju bättre vi förstår, desto lugnare är det i klassen. Alla lärare

har inte den respekten med sig, och de har inte förmågan att förklara så vi förstår heller. Och då blir det lätt stökigt. Eftersom Hamid har svårt att koncentrera sig, brukar det bli svårt när det blir stökigt. Om det är viktigt att han är fokuserad, brukar han gå ut i korridoren och sitta själv där, eller hitta ett grupprum där det är lugnare. En del lärare delar in klassen i diskussionsgrupper i olika rum när det ska pratas mycket, och det fungerar ofta bättre, då blir det inte lika rörigt för Hamid.

Reflektioner om studiero

Möjligheten att koncentrera sig är det som eleverna främst beskriver när de pratar om studiero. De beskriver olika faktorer som bidrar till att de kan hålla sin koncentration och därmed få studiero. Det som uttrycks som viktigt av flest elever är tystnad, men också längden på studiepassen, att förstå lärarens förklaringar och fysisk aktivitet kommer upp som aspekter som hjälper dem att bibehålla koncentrationen och därmed få studiero.

Bra ljudmiljö är energisparande för elever

De flesta elever, både flickor och pojkar vill att det ska vara tyst i klassrummet. Det, menar de, underlättar koncentrationen. När det blir för mycket ljud störs de i sin koncentration och hanterar det genom att börja göra andra saker, till exempel prata socialt eller ägna sig åt digitala aktiviteter. Flera elever beskriver hur lätt det är att dras med om det blir oroligt i klassen, att de då själva börjar prata eller syssla med aktiviteter utanför uppgiften.

Några pojkar tar också upp att det är viktigt med engagemang, att få diskutera och argumentera samhällsfrågor och annat. Engagemang och att få vara delaktig tillsammans med andra kring en fråga som är intressant kan också vara sätt att hålla sin koncentration.

Kortare lektioner och mer rörelse

Både flickor och pojkar beskriver hur svårt det kan vara att sitta stilla och att vara koncentrerad under en hel lektion. Så fort koncentrationen och orken börjar sina finns en risk för att de själva eller någon annan stör de övriga i klassen. Eleverna vi pratar med har olika förmåga att hålla koncentrationen. Korta lektionspass och rörelse är två faktorer som eleverna beskriver som viktiga för att uppnå studiero både för sig själva och för gruppen.

Om störningsmomenten blir för många

Studiero kan också innebära att ha tillräcklig inre ro för att kunna koncentrera sig på en uppgift. Det kan handla om brist på sömn eller inneboende oro som tar kraft och energi. Några elever beskriver också medicinska orsaker till att det ibland blir extra svårt att känna studiero.

Det kan även handla om störningar utifrån. Till exempel om någonting har hänt på rasten eller utanför skolan och eleverna känner ett behov av att diskutera och reda ut det.

Bestämda lärare och tydliga instruktioner

I stort sett alla pojkar med funktionsnedsättning som vi intervjuat beskriver hur viktigt det är att läraren är bestämd och kan säga ifrån. Pojkarna beskriver att studieron i klassrummet i första hand hänger på den enskilde lärarens auktoritet. Det är också viktigt att det ges förutsättningar till att förstå lärarens instruktioner. En lärare som förklarar så alla förstår bidrar till elevernas förmåga att hålla koncentrationen och det blir lugnt i klassen. Kopplingen mellan att eleven förstår vad hen ska göra, upplevelsen av studiero och engagemang blir tydlig i deras berättelser.

Främjande faktorer för studiero

De faktorer som enligt eleverna främjar studieron i skolan är

- lugn och ro i klassrummet
- att läraren kan förklara uppgiften tydligt
- kortare arbetspass och möjlighet till rörelse
- att det är bra med flexibla lösningar av flera rum och mindre grupper
- att läraren kan vara bestämd och säga ifrån när det är stökigt i klassrummet.

Hindrande faktorer för studiero

De faktorer som enligt eleverna hindrar studieron i skolan är

- för hög ljudvolym och oro i klassrummet
- när man inte förstår eller får förklarat vad man ska göra
- lärare som inte säger ifrån
- inre oro, om något hänt i skolan eller man inte mår bra.

Studiemotivation

Att uppleva engagemang och motivation är en av de viktigaste faktorerna för elevernas prestationer i skolan. Det handlar om trivseln i skolan och drivkraften i skolarbetet. Avsaknad av engagemang kan leda till koncentrationssvårigheter, skolfrånvaro och sämre prestationer. I Specialpedagogiska skolmyndighetens forsknings- och utvecklingsrapport från 2017 presenteras forskning som visar att bristande engagemang är en av de främsta orsakerna till att elever inte klarar skolans mål och inte uppnår fullständiga betyg. I rapporten refereras också till studier som visar att pojkar som grupp har ett svagt studieengagemang men intar en dominerande roll i klassrummet, medan flickorna dominerar betygsmässigt. Statistik från Skolverket visar dock att pojkars betyg nu knappar in på flickors.

I Skollagen står att ”Elever som till följd av en funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika kunskapskrav som finns ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser”. Det är därför viktigt att förstå vad det är som främjar respektive hindrar motivationen i skolarbetet för eleverna. Det gäller att ta reda på vad eleven själv beskriver som motiverande och sedan göra de anpassningar som krävs. Det kan vara språk, svåra ord och begrepp som behöver tillgängliggöras eller aktiviteter som behöver anpassas.

Narrativ om studiemotivation

I det här avsnittet presenterar vi narrativ om de händelser och situationer som vi kategoriserat som viktiga för elevernas studiemotivation. Fokus är faktorer som främjar respektive hindrar motivationen i skolarbetet.

Betydelsen av anpassningar

Lisa går från SO:n vidare till nästa lektion. Hon är glad, SO:n har fungerat bra idag. Läraren, Erika, kom och pratade med Lisa lite före lektionen och berättade vad de skulle göra, visade var materialet fanns på paddan och

ställde iordning datorn så att Lisa skulle kunna sitta där och skriva. Erika var också fram och kollade läget under lektionen, kollade av att hon hängde med. Lisa gillar Erika, och hon gillar SO. Men nu är det dags för svenska med Anna. Det brukar inte vara riktigt lika bra ordning på svenskan.

Lektionen drar igång snabbt och Anna ger inte så ingående instruktioner. De har en text de ska läsa. Anna slår fast att det ska vara tyst i klassrummet och att det inte är meningen att de ska samarbeta med varandra. Lisa sitter tyst och funderar. Börjar läsa texten, tycker att den är svår. Börjar om. Tappar bort sig.

Lisa suckar djupt, lägger pannan mot skolbänken och bara andas en stund. I huvudet snurrar samma mantra "jag förstår inte, jag förstår inte, jag förstår inte". Egentligen ska Lisa inte behöva läsa så långa texter, meningen är att hon ska få lyssna på texten, men idag är en dag när Anna har glömt att se till att texten finns inläst. Lisa säger inte till Anna. Det är ändå försent nu.

Lisa funderar på om hon ska orka räcka upp handen eller inte. Är det någon mening att försöka få hjälp idag. Kommer hon förstå bättre? Hon ser sig om i klassrummet. De sitter i helgrupp idag och det är redan många uppsträckta händer. Det finns en risk att Anna inte kommer hinna fram till henne, det är bara 30 minuter kvar av lektionen. Lisa suckar och vilar mot bänken igen. "Jag förstår inte, jag orkar inte" snurrar runt i huvudet och Lisa börjar få panik.

Plötsligt känner hon någon som petar henne i sidan. Det är Frida, som smugit upp bredvid henne. "Vill du ha hjälp?" viskar Frida. Lisa nickar. Frida är bra på att förklara. "Vi tar det snabbt", säger Frida, "så inte Anna märker att vi pratar".

Stress och miljöanpassning

"Varför ska vi kunna det här?" Ali är frustrerad. Han är uttråkad efter en lång genomgång, och han börjar få svårt att sitta still. Benen hoppar liksom upp och ner, lite som att han både styr och inte styr över dom. Han sätter igång benen och sen fortsätter de av sig själva. Det brukar bli så när han sitter stilla länge. Jonas, läraren, står framme vid tavlan och tittar på Ali. Han harklar sig. "Ja, Ali, du vet, det är ju prov nästa vecka? Och det här är en av de där sakerna som ni ska kunna enligt läroplanen, och därför behöver läsa på om inför provet". "Men vad ska jag med det till?" svarar Ali, "varför är det bra att jag ska kunna det här?" Ali reser sig ur bänken, säger "är det okej om jag går till Studion?" och är halvvägs ut genom dörren innan Jonas hunnit svara ja.

Ali försöker stänga dörren försiktigt bakom sig när han går. Han vet att han redan har stört lektionen mer än vad som var meningen. Men det blir lätt så när han blir stressad. Och den här veckan har varit stressande. Nästa vecka är det prov i flera ämnen och Ali har lite svårt att sortera allt han behöver kunna. I vissa ämnen är han nära att ge upp. På utvecklingssamtalen har de sagt att han måste vara mer aktiv på lektionerna och svara på frågor. Ali tycker att han verkligen har försökt, men det verkar inte leda till

något. Det börjar kännas jobbigt att be lärarna förklara så att han förstår. Och så är de ju så många i klassen, och många som ställer frågor och vill ha hjälp. Ali, som har svårt att koncentrera sig om saker tar för lång tid, blir lätt trött och arg när hjälpen dröjer. De flesta lärarna vet om att Ali fungerar så och brukar kolla av hur det går för honom oftare, men en del gör inte det och då brukar det sluta med att Ali går till Studion istället. Där vet han att han kan få hjälp direkt.

Ali tycker att han får mer gjort i Studion än i klassrummet. Där finns stödpersonal nästan hela tiden som kan hjälpa honom och se till att han gör det han ska. De tycker visserligen inte om när Ali kommer utan att ha kommit överens med sin lärare om det först, så de är förberedda. Men eftersom de ändå vet hur Ali fungerar så brukar det gå rätt bra även när Ali bara stuckit från lektionen. En period var Ali i Studion större delen av sin skoltid. Det hjälpte honom att nå E i några ämnen. Men det innebar också att han knappt träffade sina klasskompisar, och Ali tyckte att det blev tråkigt i längden.

Idrott

Det är dags för idrott och Kim funderar på om det ens är värt att byta om idag. Idrott är ett av de ämnen som Kim tycker är absolut tråkigast. Kim frågar runt i omklädningsrummet om det är någon av de andra som vet vad de ska göra idag. Ingen vet. "Fotboll kanske", säger någon och Kim suckar. Fotboll. Då brukar Kim inte vara med alls eller bara stå stilla på planen. Kim ser inte tillräckligt bra för att hänga med i var bollen är någonstans. Det är ingen mening alls att försöka spela ute, Kim skulle aldrig få bollen ändå, hon ser inte var hon ska spela den sen. Men det är inte som att de andra tjejerna i klassen tycker att fotboll är så värst kul heller, eftersom killarna ändå oftast tar över.

Allt med bollar är svårt för Kim. Och en del andra övningar också. Om hon bytt om så får hon i alla fall noterat att hon var på lektionen. Och det kanske inte är fotboll ändå idag? Kanske är det något som kommer att fungera för henne?

Reflektioner om studiemotivation

Stress minskar motivationen

När vi frågat eleverna om stress i skolan uppger samtliga intervjuade pojkar att de ibland, ofta eller alltid upplever stress över skolarbetet. Drygt hälften av flickorna uppger att de ibland, ofta eller alltid upplever stress.

När eleverna talar om studiemotivation, återkommer de till

situationer då de upplever stress över skolarbetet, och hur den stressen medför att de blir frustrerade och tappat motivationen. I intervjuerna beskriver några av pojkarna till exempel att flera prov under samma vecka är stressande. En vanlig orsak till stress, både bland flickorna och pojkarna, är situationer där de inte riktigt förstår vad det är de ska göra, varför de ska göra det och vad som förväntas av dem i skolarbetet. Det kan också handla om att läraren tycker att de ska skynda på, sitta tyst och arbeta ensamma. Eleverna beskriver hur de blir frustrerade av att sitta stilla och att det blir värre när de inte får hjälp. Många av de vi intervjuat uttrycker att tiden inte räcker till när det är många i klassen som behöver hjälp.

Brister i anpassning hinder för delaktighet och lärande

Det framgår tydligt i intervjuerna att eleverna lätt förlorar motivationen när funktionsnedsättningen blir ett hinder. Speciellt synligt blir det när det saknas anpassningar som möjliggör deltagande i samma aktiviteter som övriga elever i klassen. När anpassningar inte görs är det också svårare att hänga med och förstå vad lärarna säger och menar. Det kan vara språk, svåra ord och begrepp som inte tillgängliggörs och nödvändiga anpassningar som saknas. I berättelsen om Lisa ovan exemplifiera vi det genom att Lisa inte får tillgång till inläst material, men i intervjuerna kan vi se många flera exempel. Vilka anpassningar som saknas varierar också med funktionsnedsättning. Det handlar om elever med synnedsättning som inte får tillgång till taktila bilder eller, som i berättelsen om Kim, inte kan delta på idrottslektionerna fullt ut eftersom det är så mycket bollsporter.

Det syns i intervjuerna att eleverna kan beskriva vad de behöver och vad de saknar när det gäller anpassningar i olika undervisningssituationer – både när det gäller faktiska hjälpmedel och när det kommer till förberedelser och samtal med lärare. En del elever berättar att de inte fått frågan eller utrymme att berätta för lärarna, andra har gjort det men det har ändå inte lett till några förändringar och anpassningar.

Lärare hinner inte förklara eller lyssna

I stort sett alla elever berättar hur viktigt det är att få tillräckligt stöd för att förstå uppgiften, att någon har tid att förklara. Eleverna själva har förståelse för att läraren i en klass inte alltid räcker till, men konsekvensen blir att elever inte kommer vidare utan blir sittande och väntar. En pojke tycker att det borde vara två lärare i varje klass, ”så kan alla få hjälp snabbare”. En annan pojke berättar att läraren betyder väldigt mycket för hur han förstår och känner sig motiverad. Till exempel att läraren tar upp

frågor i helklass. När eleverna beskriver hur situationen kan se ut i klassrummet och hur mycket hjälp de skulle behöva, så kan vi konstatera att det oftast inte räcker med en lärare. Det blir en situation där elever sitter och väntar på att få hjälp och en lärare som gör så gott det går för att räcka till för alla elever.

Stöd i mindre sammanhang

Flera skolor har utvecklat olika lösningar för hur elever ska få den hjälp som krävs. I berättelsen om Ali beskrivs den verksamheten som Studion. Det kan vara flexibla och öppna verksamheter dit eleverna kan gå när det behövs. Det kan också vara mer schemabundet, där lärare tillsammans med eleven har bestämt antal timmar eller dagar när de kan vara i ett mindre sammanhang. Då kan de få mer individuell hjälp från lärare, specialpedagog eller speciallärare. Flera elever beskriver vilken viktig hjälp dessa verksamheter är för dem. Några pojkar tar upp att de inte vill vara borta för länge från klassen, tillhörigheten är viktig.

Främjande faktorer för studiemotivation

De faktorer som enligt eleverna främjar upplevelsen av studiemotivation är

- när lärare har tid att förklara
- när eleven förstår vad hen ska göra och varför
- att jobba med en kompis
- att det finns fler lärare i klassen
- att skolan har utvecklat verksamheter dit elever kan gå och få individuell hjälp
- att prov fördelas på olika veckor och att lärare samverkar sinsemellan.

Hindrande faktorer för studiemotivation

De faktorer som eleverna talar om som hindrande studiemotivation är

- när anpassningar saknas och funktionsnedsättningen blir ett hinder
- när lärare inte hinner förklara eller lyssna
- situationer som skapar stress
- att sitta länge och vänta på hjälp
- när eleverna inte får hjälpa varandra.

Olika miljöer, olika förutsättningar

– Liksom man märker att läraren bryr sig, till exempel på morgonen när man går in i klassrummet då brukar läraren stå vid dörren och säga godmorgon till alla. Då känner man sig liksom välkommen och så.

– Är det så varje dag?

– Ja det är jättetrevligt att man får en liten hälsning när man kommer till skolan, man känner sig glad inombords. Man börjar dagen bra...”

Samantha

Skollagen är tydlig när det gäller elevers rätt till trygghet och studiero i skolan. ”Alla elever ska tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero. När det gäller ordningsreglerna på skolan ska de utarbetas under medverkan av eleverna och följas upp på varje skolenhet.”

I vårt arbete med att lyssna och förstå det eleverna beskriver av sin skolsituation blir det tydligt att trygghet, studiero och studiemotivation relaterar till varandra. Studiero påverkas exempelvis av elevernas upplevelse av trygghet och studiemotivation. Flera elever tar upp att deras studiero påverkas av oro eller otrygghet, ibland orsakade av andra elevers kommentarer, humör eller utbrott. För de elever som upplever rädsla och otrygghet i skolan påverkas samtliga områden. Den viktigaste insatsen en skola kan göra för sina elever är med andra ord, att försäkra sig om att alla eleverna känner sig trygga i skolan.

I klassrummet

– Man ska bara sitta å vänta och räcka upp handen.

– Tycker du att det är tråkigt?

– Det är det tråkigaste jag vet!

– Hur skulle du vilja att det var?

– Alltså det skulle ju inte gå att läraren bara går till mig, för hela klassen behöver ju hjälp, så därför går jag ibland till Stödet för där får jag så här direkt hjälp.”

Eskil

I stort sett alla elever vi träffat efterlyser tillgängliga lärare som har tid att förklara och ge individuellt stöd. Och att det i första hand ska finnas fler lärare i klassen. Samtidigt beskriver eleverna att de är mycket positiva till de mer eller mindre flexibla lösningar och verksamheter som en del skolor skapat. Det finns med andra ord en vilja hos eleverna att känna tillhörighet i klassen och finnas med i klassrummet, samtidigt som de upplever att de inte får den hjälp och det lugn som behövs alla gånger.

Både när det gäller studiero och studiemotivation lyfter eleverna fördelarna med flexibla lösningar i skolan. Skolor har organiserat det på lite olika sätt. En del skolor skapar möjlighet för att eleverna spontant ska kunna gå till en verksamhet där de kan få mer individuell hjälp. Andra har verksamheter dit eleverna kommer efter ett överenskommet schema, för en viss tid. Eleverna beskriver att det blir både lugnare, mindre rörigt och att de då får den hjälp de behöver. Några elever har efter en viss tids skolfrånvaro fått en anpassad studieplan med kortare dagar och daglig kontakt med en speciallärare, specialpedagog eller lärare. I ett lugnare sammanhang kan pedagogerna stämma av och justera krav utifrån hur läget är just idag. Andra beskriver att det också är viktigt att få stöd och prata om något som hänt, eller en puff för att komma vidare. De verksamheter vi fått insyn i kan erbjuda eleverna stöd i exempelvis, hjälp att förstå texter, arbete i en lugnare miljö, anpassa längden på arbetspassen, dela upp arbetsuppgifter, få extra tydliga instruktioner och någon som har tid att lyssna.

Mer än hälften av de elever vi intervjuat beskriver att de alltid eller oftast upplever studiero på lektionerna. Det som hindrar elevernas studiero är främst en störande ljudmiljö. Eleverna kommenterar att det är för mycket prat, konflikter och klasskamrater som stör och skapar oro. Det kan också handla om andra faktorer såsom relationen till kamrater, brist på anpassningar i undervisningen. Flera elever beskriver att långa instruktioner eller arbetspass gör det svårare att hålla koncentrationen under lektionen.

Elevintervjuerna visar också att alla elever inte vågar ställa frågor i klassrummet. Det finns en rädsla för att bli retad eller utskrattad om de övriga tycker att det är en ”dum” fråga. En elev uttrycker att det är så bra när andra ställer frågor för då förklarar läraren inför hela gruppen. Flera elever tar också upp att det underlättar att få arbeta tillsammans med en klasskamrat, att få lov att ta hjälp av varandra. Om läraren lyckas skapa ett klimat där det är okej med alla typer av frågor kan det leda till en dialog i klassen som skulle underlätta för alla. Olika frågor ger olika förklaringar och det kan öppna upp för elever att ta hjälp av varandra.

Både flickor och pojkar beskriver stressen över att inte förstå uppgiften. Väntan på att läraren ska få tid att förklara kan göra att motivationen minskar eller försvinner.

– Ja, jag kan bli stressad ibland. När jag inte fattar någon uppgift så kan jag jaga upp mig och börja ... då gör jag inte uppgiften och bara lägger mig på bänken. Eller så går jag ut på toaletten och börjar skrika där lite tyst”.

Elise

Flera elever beskriver att tiden aldrig räcker till. De känner sig stressade på lektionerna och att de som är svårast, som att skriva, tar så mycket tid och kraft. Eleverna beskriver hur svårt det är med den egna motivationen och studieron när de inte förstår och inte får hjälp.

Utanför klassrummet

– Det är liksom typ att jag blir retad på rasterna och det tycker jag är lite jobbigt. Så, efter varje lektion så får jag liksom så här en stor klump i magen”.

Tora

Vi vet från tidigare undersökningar att främst flickor med funktionsnedsättning, men också pojkar med funktionsnedsättning är mer utsatta för mobbning än elever utan funktionsnedsättningar. Många av de berättelser vi får från eleverna handlar om vad som händer utanför klassrummet. Rasten ligger utanför undervisningstid men är en viktig del av elevernas upplevelse av trygghet i skolan. Det som händer på rasten påverkar upplevelse av trygghet, studiero och studiemotivation i undervisningssituationen. Det finns elever som beskriver att komma in från en rast som har varit rolig med fysisk aktivitet bidrar till lugn på lektionen. Det finns också elever som berättar att oron för hur det ska bli på rasten börjar i klassrummet innan det är dags att gå på rast.

Eleverna berättar hur bra det är med planerade rastaktiviteter med närvarande vuxna. Den typen av rastaktiviteter beskrivs som roliga och trygga. De aktiviteter som nämns skiljer sig åt åldersmässigt. De yngre eleverna efterlyser vuxna som leder olika aktiviteter. De vill också ha en skolgård där det finns klätterställningar, gungor och annat att göra. De äldre eleverna uppskattar när det finns spel att låna, gemensamma utrymmen med exempelvis ett café. Att det finns tillgängliga vuxna som finns där ungdomarna finns. Eleverna ger exempel på hur bra det är när det finns socialpedagoger, elevstödjare och andra vuxna, som finns där eleverna är. Elever som går i de skolor som anställt personal vars uppgift är att finnas där för eleverna när de behöver prata eller umgås, beskriver detta som mycket positivt.

Rasten är ett orosmoment för flera av de elever vi intervjuat. Det handlar ofta om rädsla för att bli utanför eller mobbad. Det finns också en osäkerhet kring vuxnas stöd om en jobbig situation skulle uppstå. Flera barn uttrycker att de inte litar på att de kan få det stöd de behöver av en vuxen om en otrygg situation skulle uppstå.

Även de förflyttningar som eleverna gör, till exempel mellan klassrum eller från klassrum till utomhusmiljöerna är situationer som påverkar elevernas skolvardag. Det handlar om korridorer som uppfattas som otrygga i mötet med äldre elever och ljudnivåer som stör. Men det är också förflyttningar via platser där det finns vuxna att tala med, som ser, hör och tar sig tid att lyssna på eleverna.

Elevers strategier

– Vi har en elevstödjare på skolan han har jobbat här ett par år nu. Han är nog, den som har gjort mest, alltså den som har mest påverkan på alla elever, alltså verkligen, verkligen alla! Det han gör är att han, hans jobb är att vara elevstödjare och det är verkligen det han gör. Han stödjer verkligen elever och han känner alla och han är där för alla!

Hamid

De flesta flickor och pojkar med funktionsnedsättning som vi intervjuat anser att de har vuxna på skolan som de kan vända sig till. De beskriver också ett flertal olika situationer som de uppfattar som svåra att hantera, där deras strategier för att bibehålla trygghet, studiero eller studiemotivation snarare begränsar än utvecklar deras handlingsutrymme i skolan. Bland de elever vi pratat med är det fler flickor än pojkar som berättar att de vänder sig till vuxna för att få trygghet. Det är en återkommande strategi som de beskriver på olika sätt. När den fungerar bidrar den till att de upplever trygghet och att de uppfattar att de har ett fungerande handlingsutrymme. Pojkar beskriver i mindre omfattning konstruktiva strategier för att uppnå trygghet. De uttrycker dock liknande upplevelser som flickorna kring otrygghet. Förklaringar till varför pojkar i mindre utsträckning än flickor uttrycker konstruktiva strategier för att uppnå trygghet behöver undersökas ytterligare. Fler pojkar än flickor som vi pratat med i vår studie uttrycker också att de känner sig stressade över sin skolsituation i avseende på att hantera läxor, prov och andra uppgifter som de upplever är alldeles för många för att kunna hantera. Det är ett resultat som

strider mot resultaten i de flesta enkätstudier som visar att flickor i större utsträckning uppger att de känner sig stressade i skolan.

I flera fall beskriver eleverna strategier som avser att leda till någon slags trygghet men samtidigt begränsar deras handlingsutrymme. Exempel på det finns i våra narrativ om Tora och Edvin. Tora beskriver att hon stannar inne på rasten för att hon är rädd för att bli retad. Och Edvin beskriver att han sätter sig längst bak i klassrummet och är tyst för att slippa ta risken att få gliringar och elaka kommentarer om han säger något. En annan elev, Jakob säger att ”pratar man inte så märks man inte”. Det här är strategier som beskrivits för oss av de flickor och pojkar som vi pratat med. Syftet med strategierna är att de ska bidra till en högre grad av trygghet i skolan för dem var och en. Tyvärr så är det strategier som också i hög grad begränsar deras handlingsutrymme i skolan och därmed deras möjligheter att, så långt det är möjligt, nå målen i skolan.

Utveckla trygghet, studiero och studiemotivation

En central utgångspunkt för elever med funktionsnedsättning är att skolan anpassar sin verksamhet till deras behov och att skolans rättighetsarbete inkluderar arbete utifrån alla diskrimineringsgrunder, inklusive funktionsnedsättning.

Vi har efter varje kapitel i rapporten sammanfattat främjande och hindrande faktorer inom de olika områdena. Det finns många utvecklingsvägar för en skola som vill arbeta med utveckling av trygghet, studiero och studiemotivation. Sammanfattningsvis handlar främjande arbete om att det ska finnas tillgänglig skolpersonal som är delaktig i elevernas aktiviteter i alla skolans miljöer. Skolpersonal bör också reagera snabbt och ha utarbetade strategier att agera utifrån när elever blir utsatta eller trakasserade. Arbete med gemenskap bör engagera all skolpersonal och alla elever på en skola.

En elev som förstår vad hen ska göra och varför, har möjlighet att utveckla sin studiemotivation. Därför behöver det finnas förutsättningar och lösningar på ett organisatoriskt plan i skolan så att lärare ges förutsättningar att skapa lugn och ro i klassrummet. Lärare ska ges tid och för det krävs att skolan skapar organisatoriska lösningar som ger möjlighet att vägleda och uppmärksamma alla elever. Längden på arbetspass behöver anpassas till elevernas förmåga att koncentrera sig. Provmoment bör organiseras så de ges med jämn fördelning.

Att lyssna på eleverna

– Om du fick bestämma, du var utbildningsminister, vad skulle du bestämma då?

– Det är väl att lära sig lyssna mer på vad elever säger. För det har hänt mig många gånger att de inte lyssnar på vad jag säger. Men att fråga oss elever... för de tror att de vet mer än vad vi gör. Fast det är egentligen vi själva som vet hur allting är och hur det fungerar för oss”.

Elsa

I rapporten beskriver elever vad som främjar trygghet, studiero och studiemotivation. De ser sina egna behov, önskningar om förbättringar och möjligheter ur ett relationellt perspektiv. Det betyder att de sällan uttrycker att deras funktionsnedsättningar i sig utgör ett hinder, utan det är situationen som är avgörande. Eleverna beskriver och ger förslag på hur undervisningssituationen behöver anpassas eller hur kontakten med vuxna kan öka tryggheten.

Skolutveckling innebär ett kontinuerligt arbete med förändring och förbättring. Att aktivt lyssna till elever ger en nödvändig pusselbit för att veta vad som behöver förändras och förbättras för elever med funktionsnedsättning i skolan. Om vi inte känner till vilka utmaningar och barriärer som elever med funktionsnedsättning upplever så vet vi inte heller vilka verktyg och förändringar som ger effekt. Att låta elever komma till tals angående sin utbildning är alltså en nödvändighet för att en skolutveckling ska ske samt en skyldighet som vi vuxna har gentemot eleverna. Eleverna är en ovärderlig resurs som måste finnas med i detta viktiga arbete för att öka elevernas trygghet, studiero och motivation.

Referenser

- Högdin, S. (2007). *Utbildning på (o)lika villkor*. Doktorsavhandling, Stockholms universitet
- Linghede, E., Larsson, H., & Redelius, K. (2016). *(Re)presenting equestrian histories – storytelling as a method of inquiry*. *Sport, Education and Society*, 21:1, 82-95
- Pringle, R. (2008). 'No rugby, no fear': *collective stories, masculinities and transformative possibilities in schools*. *Sport, Education and Society*. 13:2, 215-237
- SFS 2010:800. Skollag (2010:800). Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolinspektionen (2015) *Trygghet. En fördjupad analys av skolenkäten*. Stockholm: Skolinspektionen
- Skolinspektionen (2016) *Skolans arbete för att säkerställa studiero. – det räcker inte att det är lugnt, eleverna måste lära sig något också*. Stockholm: Skolinspektionen
- Skolinspektionen (2018) *Skolenkäten (2017:9038)* Stockholm: Skolinspektionen
- Skolinspektionen (2018a) *Skolenkäten. Resultat 2018*. Stockholm: Skolinspektionen
- Skolinspektionen (2018b) *Förutsättningar för delaktighet i undervisningen*. Stockholm: Skolinspektionen
- Sparkes, A. (1997). *Ethnographic fiction and Representing the Absent Other*. *Sport, Education and Society*, 2:1, 25-40
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Villkor för utbildning – kartläggning av nuläge för barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning*. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2017). *Genus och specialpedagogik – praktiktäna perspektiv*. En vetenskaplig antologi från Specialpedagogiska skolmyndigheten. FoU- serie nr 7/2017. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten

Elektroniska referenser

<https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2018-09-27-fler-elever-behoriga-till-gymnasiet>
Fler behöriga till gymnasiet. Publicerat den 27 sept. 2018. Nedladdat den 8 februari 2019

Bilaga 1

Deltagande skolor och elever

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM skickade ut brev till 25 skolor. Vår ambition var att den geografiska spridningen skulle vara så stor som möjligt. Vår förfrågan gällde möjligheten att få intervjua elever med funktionsnedsättning som läste enligt grundskolans läroplan i årskurs 4–9 samt att eleverna själva ville bli intervjuade. Vi önskade intervjua en till två elever med funktionsnedsättning på respektive skola, gärna en flicka och en pojke.

Tjugo skolor runt om i Sverige hörde av sig och bekräftade att de var intresserade av ett samarbete. När vi hade fått bekräftelse från skolan om samverkan överlät vi till respektive skola att fråga sina elever om de var intresserade av att bli intervjuade. Sammanlagt 31 elever ville vara med och bli intervjuade. Till respektive skola skickade vi då presentationsbrev till elevernas vårdnadshavare via respektive skola som vidarebefordrade breven till vårdnadshavarna. I presentationsbrevet fanns också kontaktuppgifter till ansvarig på SPSM och ett dokument för godkännande av intervjuens genomförande som vårdnadshavarna skulle skriva under och skicka tillbaka.

Det var oftast först när vi kom till skolan som vi blev informerade av skolpersonal om vad eleven hade för funktionsnedsättning. I vissa fall var det eleven som berättade det för oss, spontant, under intervjun. Ibland beskrev eleven att hen exempelvis hade svårigheter att läsa och skriva. Vi har inte undersökt närmare om det funnits ytterligare svårigheter eller diagnoser.

Brev till skolor

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM genomför intervjuer med elever med funktionsnedsättning i grundskolan.

Intervjustudien ska utmynna i en rapport som beskriver hur elever med funktionsnedsättning upplever sin skolsituation när det gäller trygghet, studiero och studiemotivation. Vi vill också se om det kan finnas skillnader mellan pojkars och flickors upplevelse av trygghet och stöd i skolan. Rapporten kommer att användas både som kunskapsunderlag för SPSM:s rådgivare vid stöd till skolor, samt publiceras på SPSM:s hemsida.

En person kommer att besöka er skola och önskar att göra en kortare observation som stöd för intervjun. I mötet med eleven är det värdefullt att ha fått bilder av situationer i skolan för att kunna relatera till det vid samtalet. I de fall eleven inte vill att vi finns med i klassrummet eller på rasten så respekterar vi självklart det.

Vi söker därför elever med funktionsnedsättning i årskurs 4–5 samt 8–9. En till två elever på respektive skola, gärna en flicka och en pojke. Vår ambition är att i valet av skolor få så stor spridning som möjligt. Skolor i olika städer, på landet, i förorter och kommunala skolor liksom friskolor. Vi söker även spridning när det gäller olika funktionsnedsättningar. Det gemensamma i studien är att vi söker elever som läser enligt grundskolans läroplan och som inte går i särskild undervisningsgrupp.

Samtalet med eleverna beräknas ta cirka 30–40 minuter och kommer att spelas in som ljudfil för att underlätta sammanställningen av intervjun. Inspelningar och utskrifter av samtalen kommer att förstöras så snart intervjun är sammanställd, elever och skolan kommer inte nämnas vid namn utan hållas anonym i rapporten.

För SPSM har det stor betydelse med aktuell kunskap kring vad elever med funktionsnedsättning själva erfar av sin lärmiljö. Detta för att kunna ge adekvat stöd till skolor och elever samt få beskrivet av eleverna vad de tycker fungerar i skolan och deras tankar om trygghet, arbetsro och studiemotivation.

Brev till vårdnadshavare

Till vårdnadshavare för:

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM planerar att genomföra intervjuer med barn och unga med funktionsnedsättning i grundskolan.

Intervjustudien är en del i en rapport som vi gör för att uppmärksamma hur barn med funktionsnedsättning upplever sin skolsituation när det gäller trygghet, studiero och studiemotivation. Vi vill också se om det kan finnas skillnader mellan pojkars och flickors upplevelse av trygghet och stöd i skolan. Rapporten kommer att användas både som kunskapsunderlag för SPSM:s rådgivare vid stöd till skolor samt publiceras på SPSM:s hemsida.

Vi önskar också göra en kortare observation i skolan som stöd för intervjun. I mötet med barn är det värdefullt att ha fått bilder av situationer i skolan för att kunna relatera till det vid samtalet. Utöver det skulle vi vilja att ditt barn svarar på en enkät med ett fåtal frågor utifrån frågeområdet. I de fall barnet inte vill att vi finns med i klassrummet eller på rasten så respekterar vi självklart det.

Samtalet med ditt/ert barn kommer att spelas in som ljudfil för att underlätta sammanställningen av intervjun. Inspelningar och utskrifter av samtalen kommer att förstöras så snart intervjun är sammanställd.

Samtycke

För att SPSM ska kunna göra det här ber vi om ditt/ert samtycke. Att samtycka innebär att vi får intervjua ditt/ert barn och använda resultatet på det sätt som har beskrivits ovan. Samtycket är frivilligt och du och ditt barn kan när som helst dra tillbaka ditt samtycke. Ditt/ert barn har också rätt att när som helst avbryta intervjun.

Jag samtycker till att material från intervju där mitt/vårt barn medverkar används för det angivna syftet ovan. Jag samtycker även till att materialet där intervjun med mig ingår kan användas enligt beskrivningen ovan.

Namn på den som medverkar i intervju	
Datum	Ort
Namnteckning barn (om över 16 år)	
Namnteckning från vårdnadshavare 1	Namnteckning från vårdnadshavare 2
Namnförtydligande	Namnförtydligande
Telefon	Telefon
E-post	E-post

Tack för hjälpen!

En likvärdig utbildning för alla

Hos Specialpedagogiska skolmyndigheten får du stöd när du skapar lärmiljöer som är utvecklande och tillgängliga för alla. Vi erbjuder specialpedagogiskt stöd till skolor och förskolor i hela landet, svarar på frågor och erbjuder kurser och konferenser. Vi driver också flera specialskolor, fördelar statsbidrag och utvecklar läromedel. Välkommen till Sveriges största kunskapsbank inom specialpedagogik.

Barnpanelsrapport

Trettioen elever berättar! Vi har intervjuat elever med fysiska, kognitiva och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i åldern 10 till 18 år som alla går i grundskolan. I denna rapport får vi deras beskrivningar av vad som fungerar bra i skolan och vad de tycker är jobbigt eller svårt i skolvardagen. Fokus ligger på erfarenheter av hur trygghet, studiero och motivation fungerar på deras skola.

Eleverna lyfter fram hur viktigt det är att vuxna finns där eleverna är. Att det finns vuxna att prata med och att det finns vuxna som reagerar och agerar när någon blir utsatt eller kränkt. De berättar om lärare som inte räcker till för alla och om rädsla för att lämnas utanför eller att bli mobbade.

I rapporten får vi veta vad eleverna tycker om sina skoldagar. Vi ger också korta förslag på vad du som skolpersonal kan tänka på för att skapa bättre förutsättningar för elever med funktionsnedsättning i grundskolan.